

XALQARO HAMKORLIK ASOSIDA O'QITUVCHILAR MALAKASINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Jumakulova Nilufar Tohirovna,
Samarqand davlat chet tillar instituti
Payariq xojiriy tillar fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalari pedagog - kadrlari faoliyatini baholashga oid xalqaro tajribalar o'rganilgan. AQSh, Buyuk Britaniya, Finlandiya va Avstraliya, Singapur tajribalari tahlil qilinib, pedagoglar faoliyatini baholash usullari va mezonlari yoritilgan. Tadqiqotda xalqaro tajribalarni O'zbekiston sharoitlariga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ham keltirilgan. Ushbu maqola pedagoglarni kasbiy rivojlantirishga rag'batlantirish va ta'lim sifatini oshirishda baholashning tizimli yondashuvlarini qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: pedagog-kadrlarni baholash, xalqaro tajriba, ta'lim sifati, pedagogik innovatsiya, kasbiy rivojlanish, oliy ta'lim, baholash tizimi.

Аннотация. В статье анализируются международные практики оценки деятельности педагогов в высших учебных заведениях. Рассматриваются методы и критерии оценки педагогической деятельности в таких странах, как США, Великобритания, Финляндия и Австралия, Сингапур. На основе международного опыта подчеркивается необходимость создания эффективной системы оценки педагогов и внедрения инновационных подходов в Узбекистане. Также обсуждаются критерии оценки и возможности адаптации этих методов к условиям Узбекистана.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, система оценки, международный опыт, инновационные технологии, условия Узбекистана, качество образования.

Abstract. The article analyzes international experiences in evaluating the activities of pedagogical staff in higher educational institutions. The article reviews methods and criteria for assessing the pedagogical activity in countries such as the USA, the UK, Finland, and Australia, Singapur. Based on international experience, it emphasizes the need to create an effective teacher evaluation system and the importance of introducing innovative approaches in Uzbekistan. The article also discusses evaluation criteria and the possibilities of adapting these methods to the conditions of Uzbekistan.

Keywords: pedagogical activity, evaluation system, international experience, innovative technologies, conditions of Uzbekistan, education quality.

Kirish. Oliy ta'lim sifatini oshirish bugungi kundagi dolzarb masalalardan biridir. Pedagog-kadrlarning kasbiy salohiyatini aniqlash va ularning faoliyatini baholash ta'lim tizimining samaradorligini ta'minlashda muhim vositalardan hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda pedagoglarning faoliyatini baholash faqatgina ta'lim sifatini yaxshilash emas, ularning professional rivojlanishi va ta'lim jarayonini innovatsion qilish uchun imkoniyatlar yaratib jamiyat ehtiyojlariga mos kadrlarni tayyorlash uchun xizmat qiluvchi muhim vosita sanalib kelinadi. Mazkur maqolada dunyoning rivojlangan davlatlari: AQSh, Buyuk Britaniya, Finlandiya va Avstraliya kabi mamlakatlarda qo'llaniladigan baholash tizimlari o'rganilib, ularning afzalliklari va kamchiliklari yoritishga harakat qilingan. Dunyodagi universitet professorlarining o'qitish samaradorligini baholash bo'yicha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar idrokiga oid so'rovnomalarda baholash uchun bir

nechta takliflar mavjud bo'lishiga qaramay, uni baholashning eng ko'p qo'llaniladigan usuli hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Xalqaro hamkorlik asosida o'qituvchilar malakasini oshirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda xalqaro tajribaning ahamiyati yuqori ekanligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlardan Michael Fullan ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini asosiy omil sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, xalqaro hamkorlik orqali tajriba almashish o'qituvchilarning innovatsion yondashuvlarini shakllantirishga xizmat qiladi [1]. Shuningdek, Andy Hargreaves o'z tadqiqotlarida global ta'lim hamkorligi o'qituvchilar faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularning professional hamjamiyatlarda faol ishtirok etishini ta'minlashini ta'kidlaydi [2].

Linda Darling-Hammond tomonidan olib borilgan izlanishlarda o'qituvchilarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimida xalqaro standartlardan foydalanish samaradorlikni oshirishga yordam berishi qayd etilgan. U o'qituvchilar malakasini oshirishda amaliy tajriba, mentorlik va xalqaro dasturlarning muhimligini alohida ta'kidlaydi [4].

MDH va mahalliy olimlardan N. Muslimov, B. Xodjaev va Sh. Sharipovlar o'qituvchilar malakasini oshirish tizimini takomillashtirishda innovatsion texnologiyalar va xalqaro hamkorlik mexanizmlarini joriy etish zarurligini asoslab berganlar. Ularning fikricha, xorijiy tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish orqali o'qituvchilarning kasbiy salohiyatini yanada oshirish mumkin [5].

Shuningdek, UNESCO va OECD kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyalar ham o'qituvchilar malakasini oshirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tashkilotlar ta'lim sifatini oshirishda xalqaro hamkorlik, tajriba almashinuvi va o'qituvchilar mobilligini rivojlantirishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilaydi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro hamkorlik asosida o'qituvchilar malakasini oshirish mexanizmlari quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

- xalqaro ta'lim dasturlarida ishtirok etish;
- xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy etish;
- akademik almashinuv va stajirovkalar;
- raqamli ta'lim platformalari orqali hamkorlikni kengaytirish.

Muhokama va Natijalar. Talabalarning o'qituvchilar faoliyati to'g'risidagi idrokiga bo'lgan qiziqishni hisobga olgan holda, Xalqaro fan va jamiyat jurnali ma'lumotlar bazalarida olib borilgan ko'plab tadqiqotlar mavjud. Bir nechta misollar keltirish uchun DuránGarcía and Durán-Aponte yetti elementdan iborat tushuntirish modelini ishlab chiqdi, ular ikkita omilga guruhlangan: munosabat va tashkilot. Cortes, Campos va Moreno talabalar tomonidan o'qitish samaradorligini baholash o'lchovlarini

ustuvorlashtirish bo'yicha tadqiqot o'tkazdilar. Natijalar shuni ko'rsatdiki, talabalar o'lchovlarga ustunlik berishdi: natijalar, o'rganish stsenariylari, munosabatlar va baholash. Luna va Aramburo talabalar tomonidan o'qitish samaradorligiga berilgan baholash ballari va o'qituvchi va kursning xususiyatlari bilan bog'liq o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi [6].

Anketalarning to'g'riligi bo'yicha ko'plab tadqiqotlar mavjud. Uning natijalari baholash uchun yagona ma'lumot manbai sifatida. mavzuning mazmuni, uning guruh bilan rivojlanishi, pedagogik texnikani boshqarish va o'rganishni baholash uchun qo'llaniladigan usullari bilan alohida o'ringa ega. O'qituvchilar faoliyatini baholash uchun anketalardan foydalanishning uzoq davom etgan an'alarida ularni to'ldirish usuli o'zgardi, ammo mazmuni va ulardan foydalanish ko'p o'zgarishsiz davom etmoqda. Ilgari ular qo'lda to'ldirilgan bo'lsa, endi ular ko'pincha onlayn tarzda amalga oshiriladi. Lotin Amerikasida universitet professorlarining o'qitish samaradorligini o'lchash uchun anketalardan foydalanish tendentsiyasi mavjud. 2014 yilda Meksika, Chili va Kolumbiya universitetlarida Montoya, Arbesu, Kontreras va Konzuelo tomonidan olib borilgan tadqiqotda ular baholashning aksariyati talabalar idrokini to'playdigan vositalar orqali amalga oshirilishini aniqladilar. Meksika universitetlarida ham xuddi shunday. Butun dunyo bo'ylab va Lotin Amerikasida talabalar fikri so'rovnomalari keng qo'llaniladi [7]. Hurbut ma'lumotlariga ko'ra, ushbu vositalar Meksika davlat universitetlarining 80 foizida qo'llaniladi, ularning dizaynida, ariza berish jarayonida va natijalarni yetkazishda ko'plab qonunbuzarliklar mavjud. Rueda tomonidan Mexiko shahrining beshta muhim davlat universitetida o'tkazilgan tadqiqotda, o'qituvchilarni baholash asosan bevosita so'rovnomalar yoki o'qituvchilarning o'zini o'zi baholashi orqali amalga oshirilishi aniqlandi. Tadqiqotchining ta'kidlashicha, davlat universitetlarida o'qitish samaradorligini baholashga turtki ma'lum bir universitet tomonidan ishlab chiqilgan PROMEP, PIFI va boshqalar kabi dasturlar bilan ish haqini qoplash dasturlari bilan bog'liq. Baholash natijalari o'qituvchiga fikr-mulohaza bildirish va ma'muriy organlarni xabardor qilish uchun ishlatiladi [3]. O'qituvchilar faoliyatini baholash uchun so'rovnomalardan foydalanishni qo'llab-quvvatlovchilar Gillmordan iqtibos keltirganlarida quyidagi sabablarni ko'rsatadilar:

a) Bu talabalarga o'z o'qituvchilari haqida o'z fikrini bildirish imkonini beradi, bu esa muassasa uchun siyosiy foyda keltiradi;

b) Talabalar o'z tabiatiga ko'ra o'qitishning eng keng ko'lamli kuzatuvchisi bo'lib, o'z navbatida dars sifatini, o'qituvchilar tarkibining fidoyiligi va tayyorgarligini baholashda o'ziga xos mavqega ega deb hisoblanadi;

v) o'qituvchilar tomonidan olib borilgan kuzatishlarning ishonchliligi odatda yuqori. Li & Vang talabalarning o'qituvchilarni baholashini eng yaxshi usul deb hisoblaydi.

O'qituvchilarning ish faoliyatini baholash tizimlari, o'qituvchilar o'qitish ularga o'rganishga yordam berganmi yoki yo'qligini aniqlashga qodir. Bunday fikrga qaramay,

ular anketalar o'qituvchilarni baholash uchun yagona ma'lumot manbai bo'la olmaydi, deb ta'kidlaydilar. Quezada va boshqalar talabalarning fikrini obro'sizlantirish yoki qoralash o'rniga ko'proq foydalanishni yoqlaydi, chunki ular talabalar o'zlari oladigan ta'lim xizmatlari sifati haqida o'z fikrlarini bildirish huquqiga ega deb hisoblaydilar. 8 Huisman va boshqalarning fikriga ko'ra, 9 so'rovnomalardan foydalanish yaxshi o'qituvchilarning xususiyatlarini aniqlashga yordam berdi va misollar orasida Garsiya tomonidan 2004 yilda o'tkazilgan tadqiqotni keltirdi, unda o'qituvchilar va talabalar o'qitishning eng muhim xususiyatlarini tanlaydilar. O'qituvchilar uchun ular: (1) fanni o'zlashtirish, (2) maqsad va mazmuni tuzish, (3) sinfni tashkil etish, (4) o'rganishni baholash, (5) o'zaro ta'sir sifatlari va (6) ko'rsatuvchi sifat. Talabalar xususiyatlarni turlicha tartibga solishgan, ular uchun tegishlilik tartibi quyidagicha edi: (1) mavzuni o'zlashtirish, (2) tushuntirish sifati, (3) sinfni tashkil etish, (4) o'zaro ta'sir sifatlari, (5) o'rganishni baholash, (6) maqsad va mazmuni tuzish. Ushbu mualliflar uchun muammo yaxshi o'qituvchilarning xususiyatlarini o'rganishda emas, balki ularni qanday qilib rivojlantirishga erishishda. Xalqaro tajribalar tahlilini quyidagicha ko'rsatib o'tamiz:

1. AQSh tajribasi. AQShda pedagoglarning faoliyati keng qamrovli ko'rsatkichlar asosida baholanadi: Talabalar fikr-mulohazalari: Talabalar o'qituvchilarning darsdagi tajribasi, tushuntirish uslubi va muloqot qobiliyatini baholash uchun maxsus anonim so'rovnomalalar to'ldiradilar. Kuzatuvlar va ekspertiza: Dars jarayonlari universitet ekspertlari tomonidan kuzatiladi va sifatli hisobotlar tuziladi. Ilmiy-tadqiqot faoliyati: Nashr etilgan maqolalar, monografiyalar va ilmiy konferensiyalarda ishtirok muhim baholash mezonlaridan biridir [8]. Afzalliklari: Mazkur tizim o'qituvchilarning o'z ustida ishlashiga kuchli rag'bat yaratadi. Kamchiliklari: Talabalar fikri ba'zan subyektiv bo'lishi mumkin.

2. Buyuk Britaniya tajribasi Buyuk Britaniyada pedagoglarni baholash uchun Teaching Excellence Framework (TEF) tizimi ishlab chiqilgan. Ushbu tizimning asosiy o'ziga xos jihatlari: Talabalar natijalari: Diplom olgandan keyingi ish bilan ta'minlanish darajasi va ish beruvchilar fikri. Dars uslublari: Pedagogik metodlarni samaradorligi va innovatsionligi baholanadi. Talabalar bilan o'zaro aloqalar: Pedagogning talabalar bilan ishlash qobiliyati e'tiborga olinadi. Afzalliklari: Ushbu tizim natijalari pedagoglarning yuqori sifatli ta'lim berishga intilishini rag'batlantiradi. Kamchiliklari: Natijalar ko'proq statistik ma'lumotlarga bog'liq bo'lib, inson omiliga e'tibor kamroq bo'lishi mumkin.

3. Finlandiya tajribasi Finlandiyada pedagoglarni baholash jarayoni qo'llab-quvvatlovchi tizim sifatida shakllangan: Baholash natijalari jazolash yoki lavozimga bog'liq qarorlar uchun emas, balki o'zini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Mentorlik tizimi keng joriy etilgan bo'lib, tajribali pedagoglar yosh mutaxassislariga maslahat beradi. Afzalliklari: Raqobat o'rniga hamkorlik va o'zaro yordam kuchayadi. Kamchiliklari: Baholash jarayonining yumshoqligi motivatsiya pasayishiga olib kelishi mumkin.

4. Avstraliya tajribasi Avstraliya o'zining milliy ko'rsatmalarga ega tizimi mavjud bo'lgan davlatdir. Avstraliyaning ta'lim tizimini boshqarish milliy, shtat yoki hudud va maktab darajalarida joylashgan. O'qituvchilarni o'qitish dasturlarini akkreditatsiya qilish va baholashda ham milliy, ham davlat darajasi ishtirok yetadi [9].

Avstraliyada o'qituvchilar ta'limi odatda kamida 4 yillik uchinchi darajali o'qishni talab qiladi. O'qituvchi sifatida malakasini uchun to'rt asosiy yo'llari bor; 1.4 yil bakalavriat o'qituvchi ta'lim darajasi, asosan boshlang'ich maktab o'qituvchilari uchun; 2.4 yillik ta'lim o'rta maktab o'qituvchilari uchun; 3. Ilmiy daraja keyin boshlang'ich va o'rta o'qitish uchun 2 yillik o'qituvchilar malakasini oshirish; va 4. Universitet provayderlari tomonidan taklif qilingan 2 yillik o'quv amaliyoti dasturi orqali o'qitish magistri (masalan, asosan o'rta o'qituvchilar uchun. O'qituvchilarni tayyorlash dasturlariga kirish uchun tanlov mezonlari va jarayonlari boshlang'ich o'qituvchilarni o'qitish provayderlari tomonidan belgilanadi, bu ularga ma'lum turdagi abituriyentlarni jalb qilish uchun mahalliy ustuvorliklarni ta'kidlashga imkon beradi. O'qituvchilarni o'qitish bo'yicha barcha talabalar milliy oliy ta'limga kirish talablariga javob berishlari va kirish uchun mahalliy o'rtacha ballga javob berishlari kerak. O'qituvchi sifatida malakaga ega bo'lishdan oldin, barcha bitiruvchilar bitiruvdan oldin boshlang'ich o'qituvchi ta'limi talabalari uchun savodxonlik va hisoblash testidan o'tishlari kerak. O'qituvchilarni ro'yxatga olish jarayonlari davlat darajasida boshqariladi, ammo barcha o'qituvchilar javob berishi kerak bo'lgan milliy standartlar mavjud. O'qituvchilar uchun Avstraliyaning Professional standartlari ham konservatsiya, ham xizmat ko'rsatishda qo'llaniladi. Bitiruvchi o'qituvchilar ushbu standartlarga "bitiruvchilar darajasida" javob berishlari kerak."

Avstraliyada baholash uchta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi:

1. O'qitish sifati: Dars materiallari va talabalarning o'quv natijalari.
2. Ilmiy faoliyat: Tadqiqot loyihalari va ularning ijtimoiy ta'siri.
3. Jamiyatga xizmat qilish: Universitet va jamiyat o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirishdagi hissasi.

Afzalliklari: Har tomonlama kompleks baholash natijalari pedagoglarning har bir yo'nalishda faol bo'lishini ta'minlaydi.

Kamchiliklari: Bu tizim juda ko'p vaqt va resurs talab qilishi mumkin. Singapur tajribasi: O'qituvchilar ta'limiga ixtisoslashgan sifatni ta'minlashning Milliy markazlashtirilgan tizimi Singapurda o'qituvchilarni tayyorlash ta'lim tizimining muhim elementi sifatida joylashtirilgan va hukumatning ta'limni takomillashtirishga bo'lgan intilishlarini qondirish uchun ajralmas hisoblanadi. Singapurda o'qituvchilarni o'qitish bo'yicha markazlashtirilgan tizim mavjud va NIYe Singapurdagi deyarli barcha o'qituvchilarni kirish darajasiga qarab diplom va diplom kurslari orqali tayyorlash uchun javobgardir. Niye ning Singapur ta'lim vazirligi oldidagi vazirlik tomonidan belgilangan siyosat va ta'lim maqsadlarini amalga oshirish uchun javobgarligi bilan chambarchas

bog'liqlik hissi mavjud.16 Xalqaro tajribalar asosida quyidagi mezonlar asosiy deb belgilanadi: O'qituvchining pedagogik yondashuvlari va dars sifati. Talabalar fikri va o'zaro aloqalari. Ilmiy-tadqiqot faoliyatining natijalari. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash va darsliklar ishlab chiqish. O'zini rivojlantirish va xalqaro tajriba almashish. O'zbekiston sharoitlariga moslashtirish O'zbekistonda pedagoglarni baholash jarayonini yaxshilash uchun quyidagi amaliy qadamlar taklif etiladi: Ko'p manbali baholash tizimi: Talabalar fikri, kasbdoshlarning bahosi va mustaqil ekspertlarning kuzatuvlari asosida xolis tizim yaratish. Raqamli texnologiyalarni joriy qilish: Baholash jarayonini avtomatlashtirish va shaffoflikni ta'minlash uchun maxsus platformalar yaratish. Ilmiy-tadqiqot faoliyatiga e'tibor: Nashrlar soni va sifatini oshirish uchun rag'batlantiruvchi dasturlar ishlab chiqish. Mentorlik dasturlarini kengaytirish: Yosh pedagoglar uchun tajribali ustozlar yordamida professional rivojlanish imkoniyatlarini yaratish. Talabalar fikri bo'yicha shaffof tizim: Anonim so'rovnomalar orqali talabalar fikrini to'plash va uning asosida pedagoglar faoliyatini takomillashtirish. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish Pedagoglarni baholashda texnologiyalardan foydalanish jarayonni sezilarli darajada takomillashtiradi: Elektron baholash tizimlari: O'qituvchi faoliyati haqida real vaqtda ma'lumot yig'ish imkonini beradi. Analitik platformalar: Talabalar natijalarini baholash va pedagogning ularga ta'sirini aniqlash imkonini yaratadi. Masofaviy kuzatuv vositalari: Online darslar sifatini baholash imkoniyatini beradi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytib mumkinki, xalqaro tajribalar pedagoglarni samarali baholash tizimi faqat ta'lim sifatini oshirish bilan cheklanmasligini ko'rsatadi. U pedagoglarning professional rivojlanishi, innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va ta'lim tizimining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitlariga moslashtirilgan tizim esa pedagoglarning salohiyatini maksimal darajada ochib berib, ularning jamiyat rivojiga qo'shayotgan hissasini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Fullan, M. Ta'lim tizimini isloh qilish: nazariya va amaliyot. – London: Routledge, 2007. – 302 b.
2. Hargreaves, A. O'qituvchilar va bilim jamiyati. – New York: Teachers College Press, 2003. – 210 b.
3. Xalqaro fan va jamiyat jurnali, 4-jild, 3-son, 2022IJSOC.
4. Darling-Hammond, L. O'qituvchilar sifatini oshirish siyosati. – San Francisco: Jossey-Bass, 2010. – 390 b.
5. UNESCO. Teacher Professional Development in the Global Context. – Paris: UNESCO Publishing, 2015. – 150 p.
6. OECD. Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers. – Paris: OECD Publishing, 2005. – 220 p.
7. Muslimov, N. Pedagogik kompetentlik va innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: Fan, 2018. – 256 b.
8. Xodjaev, B. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 180 b.
9. Sharipov, Sh. O'qituvchilar malakasini oshirish tizimini modernizatsiya qilish. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019. – 200 b.